

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	11
Εισαγωγή για την ελληνική έκδοση	13
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
Δομική οικογενειακή θεραπεία	21
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
Μια οικογένεια σε διαμόρφωση: Η οικογένεια Γουάγκνερ και ο Salvador Minuchin	41
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
Ένα μοντέλο οικογένειας	79
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
Μια οικογένεια από τα κιμπούτς: Η οικογένεια Ράμπιν και ο Mordecai Kaffman	109
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	
Θεραπευτικά παρεπόμενα της δομικής προσέγγισης	137
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	
Η οικογένεια σε θεραπεία	165
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	
Η διαμόρφωση του θεραπευτικού συστήματος	183

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Η αναδόμηση της οικογένειας	205
-----------------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Η τεχνική «ναι μεν, αλλά...»:

Η οικογένεια Σμιθ και ο Salvador Minuchin	233
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Η τεχνική «ναι, και επιπλέον...»:

Η οικογένεια Ντοντς και ο Carl A. Whitaker	279
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Η αρχική συνέντευξη:

Η οικογένεια Γκόρντεν και ο Braulio Montalvo	307
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

Μια διαχρονική θεώρηση:

Η οικογένεια Μπράουν και ο Salvador Minuchin	357
--	-----

Επίλογος	377
----------------	-----

Πρόσθετη βιβλιογραφία	381
-----------------------------	-----

Σημειώσεις	385
------------------	-----

Αγγλοελληνικό λεξιλόγιο	389
-------------------------------	-----

Ελληνοαγγλικό λεξιλόγιο	393
-------------------------------	-----

Εισαγωγή για την Ελληνική Έκδοση

Το παρόν βιβλίο του Salvador Minuchin αποτελεί το κλασικό εγχειρίδιο στο οποίο παρουσιάζεται η Δομική Οικογενειακή Θεραπεία.

Ο Minuchin (1996)* παραθέτει ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές του τρόπου μελέτης των οικογενειών και της διαδικασίας μετασχηματισμού τους.

Οι έννοιες σχετικά με τις οικογένειες συνοψίζονται παρακάτω:

1. Οι οικογένειες είναι μικρά κοινωνικά συστήματα, τα οποία επιβάλλουν περιορισμούς στα μέλη τους, τείνουν να διατηρούν τις δομές τους στην παρούσα μορφή τους και οργανώνουν τα μέλη τους προς την κατεύθυνση εμφάνισης μιας προβλέψιμης λειτουργίας. Ως εκ τούτου, οι εναλλακτικοί τρόποι «σχετίζεσθαι» που διαθέτει κάθε μέλος της οικογένειας περιθωριοποιούνται από τους προτιμώμενους τρόπους συναλλαγής της οικογένειας.
2. Καθώς οι οικογένειες εξελίσσονται, διέρχονται κρίσιμες περιόδους κατά τις οποίες οι νέες συνθήκες απαιτούν να υπάρξει αλλαγή στους τρόπους με τους οποίους τα μέλη τους σκέπτονται, αισθάνονται ή σχετίζονται μεταξύ τους. Η γέννηση ενός παιδιού ή η απώλεια της εργασίας αποτελούν παραδείγματα μεταβατικών περιόδων που εμπερικλείουν τόσο την απειλή και τον κίνδυνο όσο και την ευκαιρία για εξέλιξη. Σε τέτοιες κρίσιμες στιγμές οι οικογένειες αναπτύσσονται και «μεγαλώνουν» ή σκαλώνουν και «κολλούν». Τα συμπτώματα σε ένα μέλος της οικογένειας μπορεί να αντανakλούν το στρες που απορρέει από μια τέτοια κατάσταση.

* S. Minuchin, W.Y. Lee & G. Simon (1996). *Mastering Family Therapy: Journeys of Growth and Transformation*. New York: Wiley.

3. Ο εαυτός αποτελεί πάντοτε ένα όλον και την ίδια στιγμή αποτελεί μέρος του πλέγματος που σχηματίζουν οι οικογενειακές σχέσεις και περιορίζεται από αυτό. Κάποιος μπορεί να αναγνωρίσει το σύμπτωμα ενός μέλους της οικογένειας και να επισημάνει τον τρόπο που ο έλεγχος της κατάστασης βρίσκεται στα χέρια κάποιου άλλου μέλους, ώστε να «μπαίνει στη μέση» η οικογενειακή δομή και λειτουργία.
4. Τα μέλη της οικογένειας αναπτύσσουν τρόπους διαπραγμάτευσης των συγκρούσεων οι οποίοι αφήνουν περιθώρια για προβλεψιμότητα της αλληλεπίδρασης μεταξύ τους, αλλά δυσχεραίνουν και παρεμποδίζουν τη διερεύνηση του καινούριου.
5. Η διάγνωση μπορεί να θεωρεί ότι το πρόβλημα βρίσκεται «μέσα» αλλά και «έξω» από το άτομο, και ότι συμβαίνει στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας.
6. Η διάγνωση για μια οικογένεια, αφού γνωρίσουμε τους τρόπους της οικογενειακής συναλλαγής, περιλαμβάνει τόσο την ορατή οικογενειακή οργάνωση και λειτουργικότητα όσο και το αθέατο ρεπερτόριο των πιθανών συναλλαγών που έχουν καταπνιγεί από την περιοριστική προσαρμογή των μελών της οικογένειας στις συνθήκες ζωής.
7. Αν και ο θεραπευτής έχει συγκεκριμένες απόψεις και προκαταλήψεις σχετικά με τις οικογενειακές νόρμες και το τι είναι το πιο κατάλληλο για την εκάστοτε οικογένεια, η κατεύθυνση προς την οποία αυτός μπορεί να κινηθεί είναι εκείνη που η ίδια η οικογένεια υποδεικνύει, όταν τα μέλη της αναπαριστούν στην πράξη όσα διαδραματίζονται μέσα σε αυτήν και παρουσιάζουν ενδεχόμενες εναλλακτικές λύσεις.

Τα βασικά σημεία για τον μετασχηματισμό στις οικογένειες είναι τα ακόλουθα:

1. Τα μέλη της οικογένειας παρουσιάζουν τον εαυτό τους σε σχέση με το σύμπτωμα και τον οικογενειακό ορισμό του φορέα του συμπτώματος. Η αρχική σύνδεση, προσχώρηση και σύμπραξη του θεραπευτή με την οικογένεια, καθώς και η αμφισβήτησή της στρέφονται γύρω από τη λεπτομερή διερεύνηση, διεύρυνση και κλονισμό αυτού του ορισμού.
2. Η αλλαγή στα οικογενειακά πρότυπα απαιτεί τη χρήση, από την πλευρά των μελών της οικογένειας, εναλλακτικών τρόπων «υπάρχειν» και «σχετίζεσθαι» οι οποίοι είναι διαθέσιμοι μόνο μέσα σε συγκεκριμένες συνθήκες.
3. Ο θεραπευτής είναι ο καταλύτης της αλλαγής (αν και μπορεί να

αλλάζει και ο ίδιος κατά τη διεργασία αυτή). Καθώς συνδέεται και προσχωρεί στο θεραπευτικό σύστημα, πραγματοποιεί αλλαγές στο συνηθισμένο δυσλειτουργικό (δηλαδή «στενό») πρότυπο του οικογενειακού «σχετίζεσθαι».

4. Για να επιλέξει την περιοχή στην οποία θα προσανατολίσει τη διεργασία αλλαγής, ο θεραπευτής χρειάζεται να παρατηρήσει όσα συνήθως λαμβάνουν χώρα μέσα στην οικογένεια. Χρειάζεται να φέρει μέσα στο γραφείο του τα δρώμενα που συμβαίνουν μέσα στην οικογένεια.
5. Στη συνέχεια ο θεραπευτής διερευνά το δυναμικό για αλλαγή που υπάρχει στην οικογένεια, εντοπίζοντας περιοχές σύγκρουσης πέραν του συνήθους ορίου αντοχής της. Η ένταση της σύγκρουσης καθιστά τις συνήθεις συναλλαγές δύσκολες ή αδύνατες και ανοίγει στα μέλη της οικογένειας τον δρόμο για διερεύνηση –μερικές φορές άτολμων– των νέων τρόπων ύπαρξης.
6. Προκειμένου να αποκριθεί στις ανάγκες των μελών του θεραπευτικού συστήματος, ο θεραπευτής πρέπει να προσεγγίσει και να εκτιμήσει διαγνωστικά διαφορετικές πλευρές του εαυτού τους.
7. Για να ενθαρρύνει και να έχει πρόσβαση στο καινούριο, ο θεραπευτής επιλέγει, μεταξύ των μελών της οικογένειας, ένα μέλος ως συνθεραπευτή. Αυτή η σύμπραξη είναι προσωρινή. Ένα μέλος μπορεί να είναι ο συνθεραπευτής για μερικές συνεδρίες. Είναι όμως δυνατόν ο συνθεραπευτής να αλλάζει δύο ή τρεις φορές μέσα στην ίδια συνεδρία. Όλα τα μέλη της οικογένειας θα πρέπει να αισθάνονται ότι στρατολογήθηκαν, κάποια στιγμή, προκειμένου να συμμετέχουν στη διεργασία αυτή.
8. Κατά την εργασία του με φορείς που παρέχουν υπηρεσίες στις οικογένειες, ο θεραπευτής θα πρέπει να τους θεωρήσει μέρος του οικογενειακού πλαισίου. Θα πρέπει να διευρύνει τις παρεμβάσεις του προς την κατεύθυνση δημιουργίας αλλαγών στους οργανισμούς αυτούς που να είναι φιλικές προς την οικογένεια.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΡΑΠΕΥΤΗ

Ο θεραπευτής ακούει με προσοχή το περιεχόμενο, τα θέματα, τη διήγηση των μελών της οικογένειας. Επίσης, παρατηρεί πώς έχουν διαταχθεί τα μέλη στο γραφείο του και ποια μη λεκτικά μηνύματα ανταλλάσσουν

μεταξύ τους. Σιγά σιγά ο χάρτης της οικογενειακής οργάνωσης γίνεται ορατός: τα όρια που προσδιορίζουν τις συνδέσεις μεταξύ των μελών, οι συνασπισμοί και οι συμμαχίες αρχίζουν να προβάλλουν. Βέβαια η οικογενειακή δομή που αναδύεται αποτελεί μονάχα ένα πλαίσιο το οποίο ο θεραπευτής επιβάλλει στα δεδομένα που συγκεντρώνει και το οποίο τον βοηθά να τα οργανώσει.

Καθώς αυτά συμβαίνουν, ο θεραπευτής βιώνει τις οικογενειακές δυνάμεις: η οικογένεια ασκεί στον θεραπευτή ελκτικές και απωστικές δυνάμεις, τοποθετώντας τον στον ρόλο του κριτή, του μεσολαβητή, του συμμάχου, του αντιπάλου, του συντρόφου, του γονέα ή του παιδιού. Ο θεραπευτής αναπτύσσει μια βιωματική γνώση των προτιμώμενων προτύπων συναλλαγής της οικογένειας.

Στην παρέμβασή του ο θεραπευτής λειτουργεί τόσο ως συμμετέχων όσο και ως παρατηρητής. Είναι σημαντικό να αναμειγνύεται όσο σημαντικό είναι και να αποσύρεται, ενθαρρύνοντας τα μέλη της οικογένειας να αλληλεπιδρούν απευθείας μεταξύ τους. Αυτή η αναπαράσταση στην πράξη των οικογενειακών προτύπων συναλλαγής, παρουσία του θεραπευτή, αποτελεί βασική τεχνική στα πλαίσια της δομικής οικογενειακής θεραπείας.

Όσο αντικειμενικός και ουδέτερος και αν προσπαθήσει να μείνει ο θεραπευτής, δεν παύει να έχει ορισμένες «προκαταλήψεις» για τις οικογένειες: Πώς «κολλούν» και μπλοκάρουν οι οικογένειες; Ποιες πηγές επίλυσης των συγκρούσεων διαθέτει η συγκεκριμένη οικογένεια; Τέτοιες προκαταλήψεις μπορεί να καθορίσουν ποιες συναλλαγές μέσα στην οικογένεια παρατηρεί ο θεραπευτής και πώς αντιδρά σε αυτές. Επιπλέον, το προσωπικό στίλ που έχει αναπτύξει μέσα από το ταξίδι στις ατραπούς της ζωής του θα δώσει μορφή στον τρόπο με τον οποίο παρεμβαίνει. Από την πλευρά της, η οικογένεια έχει τις δικές της «προκαταλήψεις» και το δικό της στίλ. Ως κοινωνικό σύστημα η οικογένεια θα αντανakλά αναπόφευκτα το ιστορικό, πολιτισμικό και πολιτικό γίγνεσθαι μέσα στο οποίο αναπτύσσεται.

Η οικογένεια και ο θεραπευτής έχουν επίσης κάποια κοινά σημεία: ζουν και οι δύο μέσα στον ίδιο χωροχρόνο, οπότε θα έχουν κάποιες κοινές αξίες, πεποιθήσεις και γλώσσα. Έτσι κατανοεί ο ένας τον άλλο, αυτό όμως μπορεί να οδηγήσει σε κοινά «τυφλά σημεία», που είναι αθέατα και δεν γίνονται άμεσα αντιληπτά. Επάνω στο σημείο αυτό, για τις επιρροές που δέχεται ο θεραπευτής, ο ίδιος ο Minuchin αναφέρει για τον εαυτό

του: «...Κατά τη διάρκεια της ζωής μου έχω συλλέξει διάφορες “φωνές”. Μερικές από αυτές μεταφέρουν τη χαρακτηριστική ατμόσφαιρα των αργεντίνικων ριζών μου: των ρομαντικών ποιητών της παιδικής και εφηβικής ηλικίας μου, την αίσθηση της μικρής μου πόλης. Μερικές αντανakλούν την εβραϊκή μου ταυτότητα: τα έθιμα και το πάθος της οικογένειάς μου, τα πρώιμα σιωνιστικά αναγνώσματα. Άλλες πάλι αντικατοπτρίζουν τις πρώτες εμπειρίες μου στο Ισραήλ –ως γιατρός στον πόλεμο που εδραίωσε τη χώρα αυτή και στην εργασία με παιδιά που είχαν έρθει εκεί ως πρόσφυγες χωρίς τις οικογένειές τους. Και ορισμένες απηχούν τον στενό κύκλο μου: τη σύζυγο, τα παιδιά και το εγγόνι, που μου “μίλησαν” για την εγγύτητα, τα λάθη και την επανόρθωσή τους. Στην επαγγελματική μου ζωή, οι ιδέες του Freud τέθηκαν υπό αμφισβήτηση από τις ιδέες του Sullivan, που μου φάνηκαν να έχουν την πιο ικανοποιητική συνθετότητα, και από εκείνες της πολιτισμικής σχολής της ψυχανάλυσης. Ορισμένες από τις φωνές μου προήλθαν από τα ανθρωπολογικά αναγνώσματά μου, τα οποία έδωσαν διανοητική στήριξη στην εμπειρία μου, όντας ένας μετανάστης σε περισσότερους από έναν πολιτισμούς. Ως οικογενειακός θεραπευτής, η ταλμουδική και πείσμων λογική μου κυριεύθηκε από την εκτίμηση που έτρεφε ο Carl Whitaker για το παράλογο και από την ευχέρειά του να ενδίδει. Ο Braulio Montalvo μού “ενέπνευσε” πάθος και συμπόνια. Ο Jay Haley μού έδειξε ότι ο σκοπός είναι αυτό που μετράει και ότι τα δυνατά μονοπάτια είναι πολλά... Στο τέλος, κουβαλώ τις φωνές μου μέσα στο σακούλι του δασκάλου και τις “δανειζώ” ελεύθερα, εφόσον μετασχηματιστούν κατά τη διαδικασία της αφομοίωσης. Από τους νεότερους συνεργάτες μου απαιτώ αυτό που πιστεύω ότι έχω κατορθώσει για εμένα: αποδοχή των βασικών πεποιθήσεων και του στίλ τους, αμφισβήτηση της βεβαιότητάς τους, προσοχή στις περιφερειακές φωνές τους και μια άνευ περιορισμών απόλαυση της μάθησης από τους άλλους».

Το βιβλίο *Οικογένειες και Οικογενειακή Θεραπεία* αναφέρεται αναλυτικά σε όλα τα παραπάνω θέματα: τις διαδικασίες σχηματισμού του θεραπευτικού συστήματος, τις μεθόδους που χρησιμοποιεί ο θεραπευτής για να οδηγηθεί σε μια «διάγνωση» των οικογενειακών προβλημάτων, τον καθορισμό των κατάλληλων θεραπευτικών στόχων που θέτει και των στρατηγικών που ακολουθεί για την αναδόμηση της οικογένειας. Έξι από τα κεφάλαια του βιβλίου περιλαμβάνουν συνεντεύξεις με οικογένειες. Το κείμενο των συνεντεύξεων συνοδεύεται από σχόλια του θεραπευτή

σχετικά με τις διεργασίες που λαμβάνουν χώρα σε κάθε φάση της συνεδρίας και τους ελιγμούς και τις τακτικές που εφαρμόζει για να επιτύχει τον στόχο του.

Ο S. Minuchin είχε έρθει στην Ελλάδα το 1992, προκειμένου να συμμετάσχει σε ένα σεμινάριο για τη θεραπεία οικογένειας, που οργάνωσε το Ιατρείο Οικογένειας και Ζευγαριών της Ψυχιατρικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών και το οποίο πραγματοποιήθηκε στις 4-5 Ιουνίου 1992 στο Αμφιθέατρο του Πολεμικού Μουσείου. Οι εντυπώσεις που η παρουσία του στη χώρα μας είχε αφήσει ήταν πολύ θετικές. Δεν είχε ωστόσο γίνει προσπάθεια να παρουσιαστεί στη χώρα μας ένα έργο του ολοκληρωμένα.

Η μετάφραση αυτού του βιβλίου στα ελληνικά ξεκίνησε προκειμένου να καλυφθούν οι διδακτικές ανάγκες των φοιτητών του Τμήματος Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου στο μάθημα «Συστημικές προσεγγίσεις στη θεραπεία». Η ευαισθητοποίησή μου στην οικογενειακή θεραπεία στο Εργαστήριο Διερεύνησης Ανθρώπινων Σχέσεων και στη συνέχεια η εκπαίδευσή μου στη Διεργασία Ομάδας στο Αθηναϊκό Κέντρο Μελέτης του Ανθρώπου μού είχαν ανοίξει καινούριους ορίζοντες.

Η διαδικασία μετάφρασης και επιμέλειας του βιβλίου διήρκεσε δύο χρόνια και δεν θα ήταν δυνατή χωρίς την υποστήριξη και βοήθεια ορισμένων συναδέλφων και συνεργατών. Η ομάδα των μεταφραστών, με το ενδιαφέρον τους για το αντικείμενο, παρέδωσε κείμενο που διατηρούσε την ακρίβειά του χωρίς να χάνει τη ζωντάνια του. Η ειδικευόμενη ψυχιάτρος Α. Γεωργίου βοήθησε στην απόδοση στα ελληνικά αρκετών δύσκολων σημείων των συνεντεύξεων με οικογένειες. Η συνάδελφος Μπ. Λεβή βοήθησε στην απόδοση ειδικών όρων που υπάρχουν στο τέταρτο κεφάλαιο. Η συνάδελφος Β. Πομίνι έδωσε πληροφορίες για την τότε επίσκεψη του Minuchin στην Ελλάδα και οπτικό υλικό από την εδώ παραμονή του. Ο κος Α. Ζώτος και η κα Γ. Μωραΐτου φρόντισαν ώστε το κείμενο να είναι σαφές και να ρέει με διαύγεια.

Στο τέλος του βιβλίου παρατίθεται αγγλοελληνικό λεξιλόγιο. Να επισημανθεί, για το ευρύ κοινό, ότι ο όρος «πρότυπο» (pattern) συναλλαγής, όπου αναφέρεται, δεν δηλώνει κάτι που χρησιμεύει ως υπόδειγμα προς δημιουργία άλλων ή το ιδανικό παράδειγμα προς μίμηση, αλλά τις επαναλαμβανόμενες λειτουργίες που εδραιώνουν το πώς, τότε και με ποιον σχετίζεται ανά πάσα στιγμή το κάθε μέλος της οικογένειας.

Ελπίζουμε το βιβλίο αυτό να φανεί πολύτιμο όχι μόνο στους ειδικούς ψυχικής υγείας αλλά και στο ευρύ κοινό που ενδιαφέρεται να εμβαθύνει στη λειτουργία των οικογενειών οι οποίες ζητούν τη βοήθεια ειδικού, αλλά και αυτών που διάγουν βίο χωρίς σοβαρή δυσλειτουργία.

Δρ Φ. Αναγνωστόπουλος
Ψυχολόγος
Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο